

AUTHOR'S POSITION AND STORY FUNCTION IN ABDULLAH QAHHOR'S STORY "HEADLESS MAN"

Ibodat Rustamova

*Associate Professor, Candidate of Philological Sciences
Fergana state university
Fergana, Uzbekistan*

Sodir Mamayusupov

*master's student
Fergana state university
Fergana, Uzbekistan*

ABOUT ARTICLE

Key words: story, author, genre, text, function, narrator, position, author, story simulation, satire, artwork, text

Abstract: The article discusses the author's position and narrator's role in A. Qahhor's story "Headless Man".

Received: 28.06.22

Accepted: 30.06.22

Published: 02.07.22

**ABDULLA QAHHORNING “BOSHSIZ ODAM” HIKOYASIDA MUALLIF
POZITSIYASI VA ROVIY FUNKSIYASI**

Ibodat Rustamova

Dotsent, Filologiya fanlari nomzodi
Fargʻona davlat universitet
Fargʻona, Oʻzbekiston

Sodir Mamayusupov

magistrant
Farg'ona davlat universitet
Farg'ona, O'zbekiston

MAOOLA HAQIDA

Kalit soʻzlar: hikoya, muallif, janr, matn, funktsiya, roviy, pozitsiyasi, muallif, hikoya oʻxshatish, kinoya, badiiy tasviri, matn.

Annotatsiya: Maqolada A.Qahhorning “Boshsiz odam” hikoyasidagi muallif pozitsiyasi va roviy funksiyasi haqida soʻz vurtuladi.

АВТОРСКАЯ ПОЗИЦИЯ И СЮЖЕТНАЯ ФУНКЦИЯ В РАССКАЗЕ АБДУЛЛА КАХХОРА "БЕЗГОЛОВНЫЙ ЧЕЛОВЕК"

Ибодат Рустамова

доцент, кандидат филологических наук,
Ферганский государственный университет
Фергана, Узбекистан

Содир Мамаюсупов

магистр
Ферганский государственный университет
Фергана, Узбекистан

О СТАТЬЕ

<p>Ключевые слова: рассказ, автор, жанр, текст, функция, рассказчик, позиция, автор, симуляция рассказа, сатира, художественное произведение, текст.</p>	<p>Аннотация: В статье рассматривается авторская позиция и роль рассказчика в рассказе А. Каххора «Человек без головы».</p>
---	--

KIRISH

Badiiy asarda hayotiy haqiqatni badiiy haqiqat aylantirishda roviy asosiy figura sanaladi. Rovi badiiy asarda muallif konsepsiyasini amalga oshirishda ham eng asosiy vosita hisoblanadi. Ayniqsa, hajm jihatidan kichik janr bo'lgan hikoya janrida roviyning funksiyasi muhimligi bilan ajrab turadi. "Struktural nigoh yakka hodisaga qaratilganda uning ichki va quyi qatlamlariga kirish, voqea va obrazlarning ramzlashuv darajasini aniqlash, avval ko'zga tashlanmagan ma'no o'choqlarini ko'rgazmali tarzda ochish imkoniyati tug'iladi".[1.66.]

ASOSIY QISM

A.Qahhorning "Boshsiz odam" hikoyasi badiiy jihatdan mukammal asarlaridan biri sanaladi. Hikoya roviy nutqi bilan boshlanib, unda Niso buvi haqida ma'lumot keltiriladi. Muallif tasvir bayonida aniq ma'lumotlar keltirish bilan birga, ikkilanish, gumonsirash tendensiyasilarini ham berib boradi. Syujetning keyingi qismlarida ikkilanish ohangi kuchayib boradi. Rovi nutqida: "Bunga hamma ham hayron qoldi. Bu to'g'rida ba'zilar: Niso buvi ilgari ham usta Abdurahmon bilan don olishib yurar ekan,— degan gapni qilishdi, ba'zilar: "Bechora nima qilsin ikkita bolasi bor, usta Abdurahmonning ham o'lgan xotinidan o'g'li bor. Vaqti kelganda tili qisilmaydigan ish qilibdi-da, "deyishdi".

Yuqoridagi roviy nutqida metaforik matn qo'llanilib, u o'zgalari gapi tarkibida berilib, syujet davomida matnning asl ma'nosi ochilib boradi. Niso buvi haqidagi ma'lumotdagi noaniqlik, gumonsirash, ikkilanish tendensiyalari sekin-asta o'quvchiga ham yuqadi. O'zgalarning Niso buvi haqidagi aytgan gaplari obraz to'g'risidagi ma'lumotlarni yanada to'ldiradi, aniqlik kiritadi. Bu kabi kiritma luqmalar roviy berayotgan ma'lumotni to'ldirish bilan birga, qahramon xarakterini shakllantirishga ham yordam beradi. Rovi ma'lumotlaridan ko'ngli to'lmay, ikkilanib turgan

o'quvchi o'zgalar gapidan so'ng aniq ma'lumot oladi. Qahramon haqidagi ma'lumotni tez va asosli yetkazishga harakat qilayotgan roviyga o'zgalar tomonidan aytilgan bu kabi xabar yordam beradi. Roviynutqida berilgan frazeologik iboralar nutqni aniq, lo'nda, ta'sirchanligini ta'min etadi. Masalan, "Niso buvi don olishib yurar ekan. Vaqti kelganida tili qisilmaydigan ish qilibdida" kabilar shular jumlasidandir. Keltirilgan kiritma ma'lumotlar yozuvchining "Mayiz yemagan xotin", "To'yda aza" hikoyalarida ham uchraydi. "Uning xotini mayiz yemagan," degan o'zganing gapida juda katta tag ma'no yashiringan bo'lib, metaforik matn hisoblanadi. Aslida so'z xotinning mayiz yemaganligi xususida emas, uning axloqan buzuvchiligi haqida ketadi. "To'yda aza"dagi "Qarigan chog'ida xo'rozqand yalamay, domla ham o'lsin" degan luqma ham shular jumlasidandir. Hikoyalarda keltirilgan o'zgalar luqmasi syujetdagi voqealarni rivojlantiradi, roviynutqini asoslaydi, obrazlar xarakterini shakllantiradi.

Syujetda keltirilgan navbatdagi roviynutqi xarakterlarni ochish va badiiy matn bayonida lar rivojini ta'minlash uchun xizmat qiladi. "Ha, ikkovining ham boshi omon bo'lsin" jumlasida "Mehrini Faxriddinga bermayman, o'g'ling qizimning tengi emas", degan Niso buvining ichki nidosi kontekst tagzaminida mavjud. Muallif yana roviynutqida o'z konseptsiyasini asoslash uchun "bu yo'q" degani edi" jumlasini keltirib, Niso buvi nutqiga aniqlik kiritadi. Agar Niso buvi niyatini Abdurahmonga oshkor bayon etganida edi, uning boshiga bundan-da, battar balolar yog'ishi tayin edi. SHuning uchun u erining savoliga aniq javob bermaydi. ifodada pragmatik to'siq mavjud bo'lib, "kosaning tagida nimkosa" tarzida qahramon nutqi shakllanadi. Hikoya matnida berilgan sodda yig'iq va sodda yoyiq gaplar xuddi "Anor" va "O'g'ri" hikoyalaridagi kabi juda katta kompozitsion vazifani bajaradi. va voqea-hodisalarning badiiy matnda aks etishi murakkab ijodiy jarayon bo'lib, yozuvchidan mahorat va tajriba talab etadi. Goh roviy, goh obrazlar nutqida berilgan yuqoridagi ta'sirchan kalit so'zlar avval ta'kidlaganimizdek, hikoyada vertikal ko'priklar hosil qiladi. Har bir abzasda roviy tomonidan keltirilgan aniq gaplar aynan shu abzasda sharhlanadi, keyingi abzasdagi gaplar birinchi abzasdagi gaplarning izohi sifatida keltiriladi. Roviyning hikoya strukturasidagi keyingi funksiyasi shu kalit so'zlar vositasida belgilab qo'yilgandek ko'rinadi. Abzasdan abzasga o'tish jarayonida voqealar, obrazlar harakati, roviy tafsilotlarining barchasi sodda gaplarning izohi sifatida abzaslarga xuddi "spektor nurlari" ga o'xshab yoyilib ketadi. Masalan:

1. Niso buvi eri o'lib, ikki yosh qizi bilan qoldi.
2. Usta Abdurahmon yuborgan sovchi Niso buviga shunday dedi.
3. Usta Abdurahmon qizlarni ko'p urdi. To'y o'tdi.
4. Qanday bo'lsa ham, bolani tushirish kerak.
5. Niso buvi besh kun deganda ishning natijasini ko'rdi.

6. Mehri xuftonga yaqin kasalxonaga yuborildi.

7. Mehri kasalxonadan chiqqandan keyin Niso buvi ikkala qizi bilan bosh olib chiqib ketdi.

Yuqorida berilgan gaplar o'z-o'zidan hikoya voqeligini bayon etishga asos bo'ladi. Keltirilgan gaplar yig'indisini hikoyaning qisqacha fabulasi ham deyish mumkin. Aynan shu gaplar yozuvchi badiiy g'oyasiga prizma vazifasini o'taydi va ulardan taralgan "spektr nurlari" asar voqelik manzarasini konkret anglab yetish uchun kitobxon e'tiborini jalb qilib, hikoya yechimi tomon yo'naltiradi.

Abdulla Qahhor uslubining eng muhim jihati, roviyning qisqa va aniq bayoni bilan kitobxon tasavvurlarini boyitishdan iboratdir. Roviylar nutqidagi ironik ifodalar hikoya syujetining o'qimishli bo'lishini ta'minlash bilan birga, muallifga xos badiiy-g'oyaviy konseptsiyasini ham beradi. Hikoyadagi asosiy obrazlardan biri bo'lgan Faxriddinni bir-ikki gapirtirish va xatti-harakatlariga berilgan qisqa izohlar u haqida kitobxonga aniq ma'lumot bera oladi. Hikoyaning "Boshsiz odam" deb nomlanishining o'zi dastlabki jumboq bo'lib, "Nahotki, boshsiz odam bo'lsa?"—degan o'y-xayol kitobxonni ohanrabodek o'ziga tortib, tezroq o'qishiga sabab bo'ladi. Syujet bilan tanishib borish jarayonida: "Syujetning qayerida boshsiz odamni uchratarkanman?"—degan savol hamisha o'quvchiga hamrohlik qiladi. "Boshsiz odam kim?"—degan jumboq hikoya davomida ikki parallel hodisa orqali yoritib beriladi. Bulardan birinchi moddiy hodisa — boshsiz chaqaloqning tug'ilishi bo'lsa, ikkinchi ma'naviy hodisa — Faxriddinning o'zining fahm-farosati, kallasi yo'qligi, "boshsiz" ekanligining fosh bo'lib borishidir. Bu mantiqiy asoslar Faxriddin o'z fikri yo'qligi, otasi chizgan chig'iqdan chiqmasligi, hatto otasi o'rgatgan ikki og'iz gapni ham uddalab aytolmasligida ko'rinadi. Roviylar tilidan: "Faxriddin erka o'sgan taniqli bola", — deb qisqa axborot berish bilan chegaralaniladi. Obrazning keyingi xatti-harakatlarida keltirilgan mantiqiy xulosa o'z ifodasini topadi. Faxriddin so'z va harakatlari, qiliqlari bilan o'quvchining u haqidagi salbiy tasavvurlarini to'ldira boradi. Niso buvining: "Faxriddin hali yoshsizlar. Uch-to'rt yil bolasiz yurish yaxshi. Doktor shu ishlarni bilarmikan?" — degan savoliga ham, "Men bilmasam, dadam biladilar", — deb, hatto farzand ko'rish va ko'rmasligini ham dadasidan so'rashi, o'z aqli yetmasligini oshkor qilib qo'yadi. Faxriddin Niso buviga shu javobni aytishdan oldin roviy tomonidan quyidagi tasvir keltiriladi. "Faxriddin osilib turgan qalin labini bir-ikki qimirlatib, bilagi bilan burnini artib javob berdi" .[2.259]

Roviylar pozitsiyasining to'g'ri va muvafaqqiyatli tanlanganligi va portret tasvirida aniq salbiy chizgilarining berilishidan yanada ayonlashadi. Natijada, tayyor, o'ziga xos xarakterlarning lardagi ishtiroki muallif ijodiy tamoyilining bir ko'rinishi sifatida zohir bo'ladi. Tayyor xarakterlarning badiiy matndagi ishtiroki birinchidan, qahramonlar portretidan unumli foydalangan bo'lsa, ikkinchidan, roviy zimmasiga o'ziga xos aniq kompozitsion funktsiya yuklaydi. Uchinchidan,

hikoya janri talabidan kelib chiqib abzaslarga syujet-kompozitsion vazifalar yuklay oladi. Ular quyidagilardan iborat: 1) janr tabiatidan kelib chiqib abzaslarga epik bayonni singdira olish; 2) harakatlarning badiiy matnda keng qamrovliligini ta'minlash; 3) o'zgaruvchan makon va zamon, voqea.larining bir-biriga payvandlay olishida.

Portret tasviridagi yuqoridagi chizgilar A.Qahhorning juda ko'p asarlarida uchraydi. Aniq chizgilar asosida berilgan portret tasviridan kitobxon obrazning qanday odam ekanligini bilib oladi. Niso buvi o'z qizini Faxriddinga turmushga berishga rozi bo'lmashligining asosiy portret tasviridan so'ng oydinlashadi. Hikoya syujetidagi obraz haqida roviy tafsilotlar berilmagan bo'lsa ham, roviy rivoyasidan kitobxon aniq ma'lumotga ega bo'ladi. Ular har birining betakror qiyofa va sa'jiyalarini ko'rib, muallifning yuksak mahoratini his etamiz. Roviylar syujet davomida obrazlar xarakterini shakllantirib, ularning harakat va holatlarini ko'zdan qochirmaydi. Faxriddin xarakteriga xos jihatlarni roviy yordamida kasalxonadagi suhbatdan bilib olamiz. Bo'lib o'tgan suhbat Faxriddinning tom ma'nodagi boshsiz odam ekanini ko'rsatib beradi. "Mehri: Kundan–kun battar bo'lgan edim, olib tashlashdi. Naqd o'layozdim" desa, "Hayriyat" dedi Faxriddin og'iz va ko'zlarini katta ochib, **bolaning ham boshi bo'lmaydimi!**...(ikkilanish–ta'kid bizniki–I.R) **Dadamdan so'raychi.**" [2.260.] (ilhaqlik–ta'kid bizniki –I.R)

Roviylar bayonida berilgan badiiy ottenkaga boy so'zlarning Faxriddin nutqida qo'llanishi kitobxonga emotsionallik bag'ishlaydi. "Uning gaplariga quloq solib, **raftorini** (ta'kid bizniki – I.R) kuzatib turgan hamshira, "Kasalni toliqtirib qo'yasiz, – dedi va eshikni ko'rsatdi" [.261]

Faxriddin hamshira eshikni ko'rsatmaguncha, o'tirgan joyida o'tiraverdi. Nafaqat, roviylar bayonida, balki obrazlarning bir-ikki luqmalaridan ham ularning saviyasi, dunyoqarashi haqida kitobxon to'liq ma'lumotga ega bo'ladi. Hikoya yechimida: Niso buvi ikkala qizi bilan boshini olib chiqib ketdi", – deb keltiriladi. "Boshini olib chiqib ketdi" – iborasida Niso buvi bu uyga hech qachon qaytmaydi, hech narsadan umidvor ham emas ma'nosi anglashiladi. Roviylar ushbu hikoyada asosiy tasvir bayonini o'z qo'liga oladi va muallif niyatini amalga oshiradi. Aynan kasalxona si go'yo Faxriddinning barcha qusurlarini ko'rsatuvchi "kichik mukammal "sahna"ga o'xshaydi. Roviylarning psixologik nutq bayoni ham hikoyadagi obrazlar xakteri ochilishida katta yordam berdi. "Mulla Abdurahmon ko'pdan beri Niso buviga: "Mehrini Faxriddinga qilamiz"– deb yurar edi. Faxriddin erka o'sgan taniqli bola bo'lganligi uchun Niso buvi: "Ha, ikkovining ham boshi omon bo'lsin"– deb qo'ya qolar, bu "yo'q" degani edi". Badiiy matnda so'zlar vositasida berilgan axborot har doim ham aniq ma'lumot sifatida qabul qilinmaydi. Verbal (so'zlar yordamida fikrni ifodalash) matnda berilgan "Mehrini Faxriddinga qilamiz" mazmunidagi gap matn bilan to'liq tanish bo'lmagan kitobxon aniq ma'lumotga ega bo'lmaydi. Uni aniq kengaytirilgan shakli: Faxriddinga Mehrini xotin qilib olib beramiz" shaklida bo'lishi kerak edi.

XULOSA

Badiiy asarlarda muallif o'zi aytmoqchi bo'lgan fikrini ko'proq roviy zimmasiga yuklaydi. Roviylarning gorizantal va vertikal tomonlarini tutashtiruvchi o'q sanaladi. Shunday qilib, "Boshsiz odam" hikoyasidagi muallif pozitsiyasining xilma xilligi va roviy funksiyasining badiiy asar strukturasidagi o'ziga xosligi masalasida yuqoridagi maqolada to'xtalib o'tildi va ilmiy-nazariy xulosa chiqarildi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Miliev S. (Suvon Meli). Global ilmiy-badiiy talqin poetikasi: Fil. fan. dok-ri (DSc.) diss... – Toshkent, 2019. –B.66.
2. Gafurovich, S. A. (2021). Analysis Of The Poem" Autumn Dreams" By Abdulla Oripov. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(01), 556-559.
3. Sabirdinov, A. . (2021). ASKAR KASIMOV IN THE UZBEK POETRY OF THE XX CENTURY THE ROLE AND IMPORTANCE OF CREATION. Конференции, 1(2).
4. Mukhammadjonova Guzalkhan. The image of a creative person in the poetry of Erkin Vohidov. ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal. Volume : 10, Issue : 11, November. — India, 2020.
5. Mukhammadjonova, G. (2020, December). ARTISTIC INTERPRETATION OF THE CREATIVE CONCEPT IN WORLD LITERATURE. In Конференции.
6. Abdurashidovich K. A. Motivation and National Character of Foolishness in Uzbek Literature //ANGLISTICUM. Journal of the Association-Institute for English Language and American Studies. – 2018. – T. 7. – №. 4. – C. 47-51.
7. Qayumov A. CREATING OF A NATIONAL CHARACTER THROUGH MEANS OF LITERATURE //Theoretical & Applied Science. – 2018. – №. 1. – C. 235-240.
8. Джураева, М. А. (2020). THE CONCEPT OF A NEW HUMAN-BEING IN MODERN UZBEK STORIES. Ученые записки Худжандского государственного университета им. академика Б. Гафурова. Серия гуманитарно-общественных наук, (2), 85-89.
9. Oripova, G. (2019) "Traditions of folk ballads and distinctiveness of uzbek poetry of independence period," Scientific journal of the Fergana State University: Vol. 2 , Article 12.
10. Oripova, G. M. (2021). Genesis And Essence Of Genre Concept. The American Journal of Social Science and Education Innovations, 3(12), 90-94.
11. Akhmadjonova O. A. Symbolic And Figurative Images Used In The Novel "Chinar" //The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2021. – T. 3. – №. 03. – C. 389-392.
12. Ahmadjonova, O. (2020, December). THE ARTISTIC SKILL OF THE CREATOR. In Конференции.6. Oripova G. M., Tolibova M. T. Q. Composition Of Modern Uzbek Stories

//The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2021. – T. 3. – №. 03. – C. 245-249.

13. Xasanova, X. (2020, December). THE MISSION AND LITERATURE OF LETTERS IN STORIES AESTHETIC FUNCTION. In Конференции.

14. Makhmidjonov, S. (2021). ARTISTIC INTERPRETATIONS OF THE EDGES OF THE HUMAN PSYCHE. Интернаука, (15-3), 75-76.

15. Yulchiyev, Q. (2019). The development of lyric chronotop in Uzbek poetry. Scientific journal of the Fergana State University, 2(2), 77-81.

16. Юлчиев, К. В. (2020). ЛИРИК ШЕЪРДА БАДИЙ МАКОН МУАММОСИ. МЕЖДУНАРОДНЫЙ ЖУРНАЛ ИСКУССТВО СЛОВА, 3(5).

17. Azimovich, R. Z. Chronotope Image in the Novel" Ulugbek Treasure" by Odil Yakubov. International Journal on Integrated Education, 3(11), 183-186.

18. Rahimov, Z., & Gulomov, D. (2020, December). RETROSPECTIVE STRUCTURE IN FICTION. In Конференции.

19. Dehkonova, M. S. (2020). OYBEK'S POETRY THROUGH ANALYSES OF REPRESENTATIVES OF OYBEK STUDIES SCHOOL. Theoretical & Applied Science, (2), 13-17.

20. UMURZAKOV, R. (2018). Social environment and spiritual world of teenager in narrative "Saraton" by N. Fozilov. Scientific journal of the Fergana State University, 1(4), 104-105.

21. Umurzakov, R. (2021). ERA AND SPIRIT IN THE STORY "TWICE TWO IS FIVE". Journal of Central Asian Social Studies, 2(02), 26-35.

22. Kasimov, A. Albert Camus in Uzbekistan.

23. Kasimov, A. A. (2020). PECULIARITIES AND SIMILARITIES OF SYMBOLIC EXPRESSION IN THE NOVELS "THE PICTURE OF DORIAN GRAY" AND "THE MAN AT THE MIRROR". Theoretical & Applied Science, (5), 590-592.

24. JURAYEV, H., & ABDURAHIMOVA, J. (2018). Semantic layers of the expression in the Babur lyric. Scientific journal of the Fergana State University, 1(3), 111-112.

25. Rustamova I.I. Rhythm Views on the Plot of the Work / / Badiy asar syujetida ritm ko'rishlari. // International Journal of Innovative Research. – India, June, 2021, –P. 8355-8357.

26. Rustamova I.I. PORTRAIT AND ITS ARTISTIC-AESTHETIC FUNCTION IN THE WORKS OF ABDULLA QAHHOR//Abdulla Qahhor asarlarida portretning badiiy-estetik funksiyasi//AMERICAN JOURNAL OF SOCIAL AND HUMANITARIAN RESEARCH. – America, December, 2021, –P. 230-234.

27. Karimov, N. (2022). IMPORTANCE OF STUDYING AND PROMOTING ORIENTAL CULTURE AND HERITAGE. *Oriental Journal of History, Politics and Law*, 2(03), 28-33.

28. Karimov, N. (2022). THE CENTRAL ASIAN RENAISSANCE OF THE IX-XII CENTURIES IN THE EYES OF FOREIGN RESEARCHERS. *Oriental Journal of Social Sciences*, 2(03), 28-45.

29. Hamidov, M. (2020, December). ARTISTIC FEATURES OF SHUKHRAT'S NOVEL "MASHRAB". In Конференции.